

Boj o český jazyk v kostele a ve škole v Úsově v letech 1853–1855

František Falkenauer, Brno.

Národní život, který se v polovici minulého století začal důrazněji probouzet, hlásil se o svá práva i ve škole i v kostele. Čeští obyvatelé měst a vesniček často museli svěsti tvrdě boje s německými obyvateli, aby vydobyli svému jazyku místo, které mu podle práva patřilo. Z dřívějších dob stále vládla němčina, bylo jí přáno z vyšších míst i z vlády, takže bylo třeba pevných, odhodlaných a neobjácných českých charakterů, aby nadvláda němčiny byla zlomena, a aby české děti se mohly ve škole učit ve své mateřštině, aby lid v kostele mohl se modlit a zpívat jazykem, jímž mluvil, jímž myslil — svým rodným jazykem českým.

Velký boj o český jazyk ve škole a v kostele byl sveden ve farnosti úsovské v letech 1853—1855. Farnost úsovskou tvořilo 6 obcí — město Úsov, kde byl farní kostel sv. Jiljí, velmi starý, připomínaný již roku 1259¹⁾ a farní škola, a obce Police s filiálním kostelem sv. Mikuláše, Klopina se školou, Veleboř, Bezděkov, Stavenice a osada Pančava.

Úsovská farnost patřila k děkanství mohelnickému, kde byl děkanem Augustin Vahala, farář a arcikněz mohelnický, nar. r. 1802, ordinovaný r. 1827. Měl jistě vynikající postavení v olomoucké arcidiecési, neboť byl olomouckým arcibiskupem poslán na biskupské porady, jež se konaly od 21. října do 16. listopadu 1848 ve Würzburgu.²⁾ Zemřel 10. září 1877 jako litoměřický biskup.³⁾

Okresní hejtmanství bylo v Zábřehu, okresní soud v Mohelnici. Patronem farního kostela byl Alois kníže z Lichtensteinů. Farářem v Úsově byl Josef Jílek, nar. roku 1787, ordinován r. 1810. Koopeřátorem byl František Ondrášek, nar. r. 1816, ordinovaný r. 1842.⁴⁾

Roku 1853 bylo ve farnosti úsovské 4393, roku 1854 4092 a roku 1855 4059 obyvatel. Podle obcí a podle náboženského vyznání bylo obyvatelstvo úsovské farnosti rozvrstveno takto:

1) Catalogus ven. cleri arcid. Olom. anno 1930.

2) Kryštůfek: Dějiny církve katol., str. 38, 107.

3) Tamtéž, str. 114.

4) Personalstand der Geistlichkeit der olm. Diöz. 1853.

	1853 ⁵⁾		1854 ⁶⁾		1855 ⁷⁾	
	katol.	žid.	katol.	žid.	katol.	žid.
Úsov	—	—	1586	536	1513	600
Police	—	—	415	—	431	—
Klopina	—	—	542	—	527	—
Veleboř	—	—	384	—	343	—
Bezděkov	—	—	196	—	209	—
Stavenice	—	—	178	—	172	—
	3793	600	3301	536	3195	600

Poměr mezi obcí Úsovem, v níž byl farní kostel, a mezi přífařenými obcemi podle počtu katolíků je tento:

	1853	1854	1855
Úsov	—	1586	1513
Přífařené obce	—	1715	1682

Jazyk v úsovské farnosti byl moravský (český) a německý.⁸⁾

V říjnu roku 1853 zaslala místní obecní zastupitelstva přífařených obcí úsovské farnosti žádost na olomouckou arcibiskupskou konsistoř, v níž se žádala spravedlnost pro český jazyk. »V úctě podepsaní obyvatelé 5 obcí úsovské farnosti jsou všichni moravského jazyka a rovněž farní obec Úsov je taková, jenom, že část majetnějších úsovských občanů mluví též německy a užívá tohoto jazyka podle dřívějšího zvyku jako jazyka obcovacího. Podepsaní prohlašují podle pravdy a na své svědomí, a může se to také skutečně vyšetřiti, že v Úsově, a tedy v celé farnosti, je sotva 5 lidí, kteří jsou úplně a výlučně Němci, kteří by řeči v moravském jazyku nemohli porozuměti.

Nicméně však jsou ve farním kostele v Úsově v nedělní a sváteční dny bohoslužby střídavě v jazyku německém a českém, jako by to byla smíšená farnost.

V této době je počet úředníků v Úsově tak malý, jako by byli úplně zmizeli, a též móda užívati německého jazyka v úplně morav-

⁵⁾ Tamtéž, neudáno podle obcí, jen celková suma.

⁶⁾ Catalogus cleri olom. 1854.

⁷⁾ Tamtéž, 1855.

⁸⁾ Tamtéž.

ské obci není již v oblibě, zatím však v úsovském kostele se stále střídavě káže a zpívá též německy. A ačkoliv místní pan farář vidí tento nesprávný stav, přece z touhy po pokoji, ježto předvídá odpor se strany několika němčourů (Deuschtümler), se neodvažuje učiniti změnu, to jest odstraniti tak zvané německé bohoslužby.

Podepsaní, jejichž obce jsou znalé jen moravského (slovanského, resp. českého) jazyka a proto nemají z německého kázání žádný užitek, prosí, aby po vyšetření tohoto stavu bylo nařízeno, aby alespoň německé kázání ve farním kostele úsovském bylo odstraněno a bohoslužby byly konány tak, jak je žádoucí v úplně moravské, resp. české farnosti, ku podpoře křesťanského života.«⁹⁾

Arcibiskup¹⁰⁾ dotázal se mohelnického děkana Augustina Vahaly a úsovského faráře Josefa Jílka, na základě pak jejich zpráv vydal výnos, jímž se jazykové poměry úplně měnily.¹¹⁾ Tento výnos zaslal na děkanství v Mohelnici, jež jej dne 6. února 1854 pod čís. 39 předává farnímu úřadu v Úsově s nařízením, že výnos má být přečten v kostele s kazatelny. Tento výnos nařizoval:

»Německá kázání ve farním kostele v Úsově buďtež úplně odstraněna, zůstanou jen na druhé dny největších svátků,¹²⁾ ale i v ty dny při ranní mši svaté kázání bude též moravské.

Při mši svaté a při odpoledních požehnáních a před kázáním buďtež zpívány písně v jazyku moravském, jen před německým kázáním se bude zpívat německá píseň.

Z prosby jmenovaných obcí o české bohoslužby musí též vyplývat i přání, aby zároveň jejich děti i ve škole byly vyučovány v moravském jazyku, aby se hlavně připravily na to, aby z nábožen-

⁹⁾ Registratura arcib. olom. konsistoře — svazek: Úsov—Klopina, Veleboř, Police, Bezděkov s datem 2. října 1853; Stavenice s datem 3. října 1853. Podepsaní jsou vždy starosta a dva radní. Žádost je psána německy.

¹⁰⁾ Bedřich Fürstenberk, kníže-arcibiskup olomoucký, nastoupil na arcibiskupský stolec 8. září 1853. Catalogus cleri olom. 1908 o něm praví: »Praesul vigilantissimus, libertatis ac iurium Ecclesiae defensor studiosissimus, qui ab ipso Christi in terris vicario inter praestantissimos Ecclesiae pastores laudari meruit.«

¹¹⁾ Registratura zemského úřadu v Brně S 587, ze dne 25. ledna 1854 č. 667.

¹²⁾ Tedy na pondělí velikonoční a svatodušní a na sv. Štěpána o vánocích.

ského vyučování a později ze slyšení křesťanských cvičení a kázání dosáhly žádoucího výsledku. Proto vyučování náboženství ve farní škole v Úsově bude se konati v moravském jazyku. V jazyku německém budou děti teprve tehdy vyučovány, až budou schopny plynně čísti a psáti svým jazykem mateřským.«

Tento výnos arcibiskupské konsistoře vzbudil velikou radost mezi českými farníky, avšak němečtí úsovští farníci, cítíce se uraženi, ale i poníženi a poškozeni, začali celou silou usilovati o to, aby tento výnos byl odvolán. A v boji, jež začali, němečtí farníci nevybírali prostředků, nikoho nešetřili, dokonce se ani nestyděli svým brutálním odporem znesvěcovati posvátné místo kostela.

Čeští farníci žádali o spravedlnost v kostele. Ale arcibiskup šel dál, a vidíme, že arcibiskup zavádí český jazyk i do školy, a to z vlastní iniciativy. Arcibiskup Fürstenberg, který vážnými a srdečnými slovy klade na srdce rodičům své arcidiecése při svém nastoupení na arcibiskupský stolec velikou povinnost výchovy dětí,¹³⁾ musí se též sám starat, a to v první řadě, aby mládež byla vedena k Bohu bez jakýchkoliv překážek, a to by byla ta největší překážka, kdyby děti nerozuměly řeči, v níž se má udělovat vyučování náboženství. Proto z rozkazu arcibiskupa zavádí konsistoř pro vyučování náboženství jazyk moravsko-český.

Úsovský farář četl tento výnos v neděli dne 19. února při bohoslužbách, asi po skončeném kázání. Když však začal číst, tu shromážděná úsovská obec¹⁴⁾ působila takový hluk a chovala se tak brutálně,¹⁵⁾ že veřejně toto nařízení tupila; a přes všecko vysvětlování, že je dobře míněno, tomuto nařízení se vysmívali a je hanili, a

¹³⁾ Při své inthronisaci napsal arcibiskup Fürstenberg pastýřský list, a to v řeči latinské, německé a české 8. září 1853, v němž praví o výchově mládeže: »...obzvláště napomínám vás, rodičové, z plnosti srdce: Vychovávejte dítky své podle vůle Páně. Přísný počet žádati se bude od vás. V rukou vašich spočívá naděje Církve, blaho státu. Bďte na cestách oněch, kteříž vám svěřeni jsou. Ostříhejte jejich nevinnost, vštipte jim ducha pravé křesťanské poslušnosti! Pak zproštěn bude svět sváru a odboje, jakož i bídy, jež bolně stiská naše srdce.« Arcibiskup se tedy nespokojuje s napomínáním, ale sám plní, k čemu vybízí své podřízené.

¹⁴⁾ Podle přípisu úsovského faráře na okresní hejtmanství v Záhřebě čís. 18 ze dne 16. března 1854. Registratura zemského úřadu v Brně S 590.

¹⁵⁾ Jsou to vlastní slova úsovského faráře.

situace byla dokonce tak hrozivá, že farář očekával jejich útok; a nedali se přes všecko napominání a vysvětlování utišiti, takže farář ani nemohl arcibiskupský výnos přečíst celý. A farář stále prý musí trpěti odpor a hanlivé chování a musí stále přeslychat všemožné vyhrůžky. Nelze si ani představit všecky výstupy, jak píše úsovský farář, v samotném kostele, všecky akce, budící odpor a nenávisť vůči nařízení, takže se dokonce stalo, že farář, když konal v neděli odpoledne bohoslužby, byl donucen k tomu, že musil přerušit české litanie a vykonati pouze obvyklé modlitby,¹⁶⁾ a zaháben musil opustiti kostel. Podráždění farníci svedli pak mezi sebou hádku a spory a tím znesvětili odpolední požehnání. A tak prý to trvá stále. Německá strana se nechce výnosu podřídit. Denně zpívají v kostele německé písně, i když varhany nehrají, a tím působí zmatek.

Úsovský farní úřad nemůže sám zabránit tomuto povykování a odporu se strany německé a proto žádá okresní hejtmanství za ochranu tohoto arcibiskupského výnosu. Žádá, aby okresní hejtmanství zaslalo obecnímu zastupitelstvu v Úsově výstrahu a zákaz podobných akcí, aby tím jakékoliv pobuřování bylo vůbec odstraněno a aby se nemuselo přistoupit k přísnějším opatřením. Tohoto kroku od okresního hejtmanství je nejvýše zapotřebí, neboť — píše odvážně úsovský farář Jílek — »nadutost, pýcha, neústupnost a pánovitost úsovských je bezmezná.«

Farář pak dodává, že doufá, že v příštích nedělích bude okresním hejtmanstvím podporován a tím bude uchráněn všeho ponížení a hany. Žádá, aby byla dána výstraha, že všichni, kteří by zpívali německou píseň anebo německy odpovídali při požehnání, budou potrestáni.

Obecní úřad v Úsově žádal farní úřad o opis arcibiskupského jazykového nařízení. Farní úřad vyhověl žádosti a v přípise, jenž tento zasláný opis doprovází,¹⁷⁾ se praví, že na přátelskou žádost vyhovuje a posílá opis výnosu, ač k tomu není povinen a poznamenává, že knížecí arcibiskupská konsistoř měla na mysli ten nejsvětější a nejlepší úmysl, že se stará nejen o duchovní, ale i o občanské blaho, ježto »chce, aby děti se staly u ž i t e č n ý m i ú d y jak pro

¹⁶⁾ Asi jen »Panem .de caelo . . .«

¹⁷⁾ 24. února 1854 čís. 22. Registratura zemského úřadu v Brně S 597.

nebe, tak p r o s t á t;¹⁸⁾ a je to jen čirá tvrdohlavost a nafoukaná pýcha a pánovitost několika jednotlivců, kteří se nařízení chtějí vzpírat. Tito nejsou hodnými a důstojnými potomky svých předků; jsou v e ř e j n ý m i h a n o b i t e l i s v é h o m a t e ř s k é h o j a z y k a, jímž jest vládnoucí a ve všech rodinách užívaný a proti všemu přání se utvrzující jazyk moravský.

Proto je naprosto vyloučeno, aby české bohoslužby byly odmítnuty, neboť obecné blaho a potřeba všech má přednost před vymyšleným přáním a protiakcemi.

Podepsaný farní úřad musí ještě vyvrátiti všechny lži, k nimž popuzuje jenom ulhaná pýcha; a stále více se ukazuje, že tento duch lži našel svoje působení v Úsově.«

Z obou těchto přípisů, v nichž se úsovský farář Jílek ukazuje neoblomným a pevným a rovněž i nebojácným obhájcem arcibiskupského nařízení, které dává českému obyvatelstvu právo a spravedlnost, je vidět, že žádost přifařených obcí úsovských byla psána asi z jeho iniciativy nebo alespoň s jeho vědomím a schválením. Můžeme takto soudit i z toho, že farář Jílek kázal častěji než bylo zvykem česky, protože viděl naprostou většinu českých farníků. Proto asi chtěl, aby konsistoř jeho jednání oprávnila úředně. Ale i kdyby byl o žádosti českých farníků nevěděl (což je však velmi nepravděpodobné), přece ukázal, že se nebojí obhajovat církevní nařízení, i hájit spravedlivé české požadavky.

Přípis farářův, podle něhož na obecním úřadě zastupitelstvo, které bylo podle tehdejšího způsobu volby německé, poznalo, oč se vlastně jedná, vzbudil očekávaný prudký odpor německé strany. V několika dnech posílají ostrý protest okresnímu hejtmanství v Mohelnici.¹⁹⁾ Prohlašují rozhodně, že s arcibiskupským výnosem ze dne 25. ledna 1854 nemohou být spokojeni a proto město Úsov prostřednictvím obecního zastupitelstva jest nuceno na okresním hejtmanství domáhati se pomoci.

Prohlašují: 1. Město Úsov je, pokud se řeči týká, skoro úplně německé, a zvláště pokud se týče usedlých občanů; a není tak snad teprve od poslední doby, nýbrž odevždy, a nejstarší občané Úsova mohou to potvrditi, neboť moravskému jazyku ani nerozumí, tím méně by jim dovedli mluvit. Z toho důvodu byly bohoslužby v úsov-

¹⁸⁾ Červeně podtrženo.

¹⁹⁾ 6. března 1854, čís. 2564, registratura zemského úřadu S 2574/2-21.

ské farnosti vždy v německém jazyku a výjimka byla jen v kázání; bylo tak jenom proto, že obyvatelé obcí, do Úsova přiřazených, Police, Klopiny, Veleboře, Bezděkova a Stavenice, jsou řeči moravské. Proto jsou jen v největší svátky ve farním kostele úsovském, na Boží hod vánoční, velikonoční a svatodušní a každou třetí neděli kázání v jazyku německém. Při mši svaté a při odpoledním požehnání zpívají se od nepaměti jen písně německé, a také to jinak být nemohlo, protože školní mládež odedávna je německy vychovávána a v německé řeči vyučována. A tento zvyk musí být zachován i pro budoucnost z toho zcela přirozeného důvodu, protože město Úsov mezi obcemi do úsovské farnosti přiřazenými musí být pokládáno za obec hlavní. Bylo by proto porušením pořádku, kdyby se kázání měla konat výlučně v jazyku moravském s výjimkou druhých svátečních dnů a kdyby při tomto novém plánu mělo zůstat. Tu by nebylo v Úsově skoro ani možno slyšet německé kázání, protože na druhé sváteční dny největších svátků ve farním kostele v Úsově se konají jenom ranní bohoslužby, velká mše svatá a kázání se konají ve filiálním kostele v Polici.

2. Co se zvláště týká toho, že ve farní škole v Úsově má býti náboženství vyučováno výhradně v jazyku moravském, tu toto opatření by bylo zcela nevhodné a zároveň neproveditelné, neboť farní škola v Úsově je školou německou, je navštěvována jen německými dětmi z Úsova a školní děti úsovské, jak již bylo poznamenáno, jsou vychovávány jen německy. »Z ostatních do Úsova přiřazených obcí, náleží Stavenice školou do Třeštiny a ostatní obce mají svou společnou školu v Klopíně. V jakém jazyku se koná vyučování v těchto školách, jest nám, obyvatelům Úsova, úplně lhostejné, ale požadujeme, jak se protokolárně usnesla úsovská obec,²⁰⁾ aby školní vyučování ve farní škole úsovské jak v náboženství, tak v ostatních předmětech se dalo jak dosud jen v jazyku německém.«

I když se nesmí zapomínati, že znalost moravského jazyka nyní pro každého obyvatele Moravy je nutná neb alespoň prospěšná, tak se nesmí popírat, a to na základě slov arcibiskupského výnosu, že děti musí nejdříve plyně číst a psát ve své mateřtině, že školní děti musí býti nejdříve vyučovány dostatečně v jazyku německém, protože tato řeč jest jejich řečí mateřskou.

²⁰⁾ Protokol byl sepsán dne 2. března 1854. Podepsán starostou Františkem Dvořákem, 2 radními a 8 členy zastupitelstva.

Celý obsah arcibiskupského výnosu spočívá na nesprávných předpokladech a tudíž nemůže býti proveden, alespoň ne co se týče úplné změny v dosavadním pořádku a v dosud obecně užívané řeči, což ostatně nemohlo být v úmyslu olomoucké arcibiskupské konsistoře.

Podepsaný starosta obce má tedy pevnou naději, že kdyby byl znám konsistoři pravý stav věcí, jistě tento výnos nebyl by býval vydán. Jestliže okresní hejtmanství ujme se v této záležitosti úkolu zprostředkovatele a vyličí nadřazeným duchovním úřadům pravý stav věcí, tento výnos bude jistě buď úplně odvolán aneb alespoň podstatně změněn. Podepsaná obecní rada prosí, aby okresní hejtmanství zakročilo, aby v kostele a ve farní škole v Úsově zůstalo vše při starém.

Tento přípis zároveň s přiloženým protokolem posílá už 7. března záhřebský hejtman na místodržitelství do Brna s úředním připomenutím, že ve vzájemném styku v Úsově převládá německý jazyk, vyučování ve škole výhradně jen v tomto jazyku bylo udělováno a že obyvatelstvo si v tomto směru nepřeje žádné změny, což je nejen v zájmu města, ale i v zájmu celého státu.²¹⁾

Vidíme, že hned po prvé se okresní hejtman Schiller projevuje v zásadě proti českému jazyku a proto žádost faráře Jílka že vyzní asi naprázdno.

Žádost úsovského faráře posílá hejtman rovněž na místodržitelství²²⁾ a ve svém průvodním přípisu píše, že »bohoslužby ve farním kostele úsovském a německé vyučování bylo odstraněno a proti vůli města Úsova jako farní obce je tam zaváděn český jazyk. Proto vznikly v kostele výtržnosti. Úsovští farníci zpívali mešní píseň německy a litanie se modlili v tomtéž jazyku, v jakém odedávna se bohoslužby v tomto kostele konávaly. Kdyby se byla stala změna v souhlasu se všemi přífařenými obcemi a v souhlasu s vyššími politickými úřady, tu by odpor musil být pokládán za trestný čin. Takto ale arcibiskupská konsistoř na žádost několika obcí do Úsova přífařených, ne však přiškolených, jednostranně rozhodla o jazyku při bohoslužbách a ve škole, čímž vlastně vzniklé výtržnosti byly vyprovokovány, jež proto s obecným trestním zákonem nemají nic společného.

²¹⁾ 7. března 1954, čís. 2564.

²²⁾ 17. března 1854, čís. 3021.

Aby se však zabránilo dalšímu rušení bohoslužeb, vyzývá se obecní zastupitelstvo úsovské, aby se zatím podřídilo arcibiskupskému výnosu, než bude tato záležitost ujasněna, a bdělo, aby bohoslužby nebyly zase rušeny; s druhé strany však úsovský farář musí si počínat moudře a nesmí dávat příčiny k výtržnostem při bohoslužbách, dokud na patřičných místech nebude rozhodnuto, jaké řeči se má užívat při bohoslužbách v kostele a při vyučování ve škole.«

Rozhodnutí hejtmanovo musíme nazvat opravdu šalomounským. Nejdříve prohlásí, že výtržnosti v kostele byly vyprovokovány arcibiskupskou konsistoří, jež prý jednala jednostranně; úsovské obecní zastupitelstvo se má podříditi, ale farář nesmí dávat příčinu k výtržnostem, tedy se mu nenařizuje nic jiného, než aby nedbal nařízení svého nejvyššího církevního úřadu, který byl jedině kompetentní v této věci dávat rozkazy.

Tento počin hejtmanův znovu ukazuje, jak se s úředních politických míst pohlíželo na církevní úřady, i na ty nejvyšší, jako jsou biskupské konsistoře. Ukazuje též, jak se stranilo, a to přímo okatě, Němcům.

Rady, kterou dal hejtman německé straně v Úsově, aby nebyly bohoslužby rušeny, nebylo poslechnuto. Již 22. března oznamuje hejtman na místodržitelství,²³⁾ že v kostele se udály nové výtržnosti. V neděli 18. března »farář nepoužil při bohoslužbách doporučené opatrnosti (Klugheit) a modlil se litanie opět česky, na druhé straně farníci neposlechli napomenutí a na česky předříkávané litanie odpovídali německy, při čemž farář vybuchl, přerušil modlitbu a odešel od oltáře.«

Hejtman dále ukazuje, že je již třeba rázně zakročit proti některé z obou stran, neboť obě národnosti jsou proti sobě tak zaujaty, že to hrozí i otevřeným výbuchem. »Bud' musí býti arcibiskupský výnos o českých bohoslužbách odvolán a opět zaveden starý způsob, anebo město Úsov s 1.600 katolickými obyvateli musí býti násilím donuceno podříditi se arcibiskupskému výnosu a nejen při bohoslužbách mlčet (zpívat budou jen Čcši), ale i dávat vyučovat své děti v českém jazyku.« V této alternativě žádá hejtman na místodržitelství, aby označilo, kterou možnost má nastoupit, aby svým jednáním nezpůsobil jeho nelibost.

²³⁾ 22. března 1854, čís. 3177, registratura zem. úřadu S 2681/2-21.

List, který se zdá být objektivním, opravdu u člověka neinformovaného, může vzbudit dojem, že 1.600 katolických občanů se křivdí. Skutečnost ale byla jiná.

28. března posílá starosta Úsova František Dvořák protest²⁴⁾ na konsistoř, opatřený podpisy úsovských občanů, v němž žádají, aby vše v kostele i ve škole zůstalo při starém. Jsou Němci a proto chtějí, aby nebyl zaváděn nový pořádek. A podávají tam podpisy rodin, že si opravdu přejí všichni, celý Úsov, aby vše zůstalo při starém způsobu. Stěžují si, že hned po příchodu nynějšího faráře nebyl dodržován pořádek pokud se týče pořadu nedělí, v nichž se má kázat německy. Ale oni mlčeli. Když však přišlo nové arcibiskupské nařízení o jazyku při bohoslužbách, tu vzniklo veliké a všeobecné vzrušení mezi úsovskými občany, kteří chtěli ukázat jen svoje přání, jež je spravedlivé, a svoji vůli, aby vše zůstalo při starém. Opakují dále, co psali dne 6. března okresnímu hejtmanství, že Úsov je hlavní obcí a proto i v kostele má zůstat hlavní řečí němčina, jež je řečí Úsova. »Má-li být obnoven opět klid a pořádek, tu se musí uvážiti, že jazykový boj nevychází z nutnosti, z přirozené povahy věci, ale jen z fanatismu několika ultraslovanů, kterýžto boj, jak bohužel zkušenost posledních let ukazuje, že všude tam, kde vznikl takový spor, přináší jen neblahé ovoce. A tento fanatismus musí být potřen a odstraněn. Přitom je přáním úsovských občanů, aby tento boj byl proveden po dobrém, bez donucování a bez použití prostředků, jež by občany rozdělily, ale také bez stranickosti se strany povolaných orgánů, zvláště se strany vldp. faráře, jenž má státi nad stranami. Protože však asi bude žádoucí — ježto vldp. farář úsovský neměl by sledovat svého vlastního mínění a přiklonit se k jedné straně — aby dostal vyšší rozkaz; a protože dosud všecky kroky u farního a děkanského úřadu byly bezvysledné, prosí úsovský starosta, aby byla vyslána komise, která by celou věc na místě vyšetřila a na základě vyšetřování byla podána zpráva, neboť jenom takto je možno, aby potom spravedlivé rozhodnutí arcibiskupské konsistoře odstranilo jazykový spor a uklidnilo rozvášněné strany, neboť je to posláním naší svaté Církve. Aby se však nezdálo, že jen starosta Úsova neb jen několik obyvatel je proti arcibiskupskému výnosu, byli vyzváni občané, aby se vyslovili, v jakém jazyku

²⁴⁾ Registratura arcib. konsistoře olom. svazek Úsov, s datem 26. března 1854, čís. 9.

si přejí, aby byly konány bohoslužby ve farním kostele v Úsově a naprostá většina se vyslovila pro jazyk německý. Z toho seznamu, v jehož čele jsou panští úředníci, je vidět, že německé bohoslužby jsou společným přáním úsovského obyvatelstva.«

Na seznamu jsou podepsáni živitelé rodin, otcové a matky, a uveden počet členů rodin celkem ze 296 rodin, a celkový počet těch (i děti i služebných), kteří si přejí němčinu, je 1.244 úsovských obyvatel.

Okresní hejtman tedy operuje s číslem 1.600, podle tohoto seznamu má být německých občanů 1.244, 5. března pak obecní zastupitelstvo Úsova píše, že Úsov je skoro úplně německý, děti že jsou vychovávány jen německy. Češi však ve své žádosti ze dne 2. října 1853 píší, že jenom část majetných občanů úsovských mluví též německy a že je sotva 5 lidí, kteří jsou úplně a výlučně Němci. (Přifařené obce byly — i podle svědectví úsovského obecního zastupitelstva — úplně a výhradně české.)

Podle katalogu cleri bylo v Úsově v roce 1854 obyvatel 1.586, v přifařených obcích 1.976. Kdybychom tedy odpočítali od 1.586 úsovských obyvatel ty, kteří se vyslovili pro německý jazyk, tedy 1.244, dostaneme 342 občanů, kteří si němčinu v kostele nepřáli. Dohromady tedy proti německému jazyku v kostele je 2.318, pro německý jazyk 1.244 úsovských farníků.

Podpisy v seznamu nebudí však důvěru. Jen letmý pohled na seznam s podpisy ukáže, že podpisy jsou psány z velké většiny stejnou rukou, a to rukou vypsanou, což rozhodně budí podezření, že tam není vše v pořádku. Dále jen dvakrát jsou tam místo podpisu 3 křížky, a i to je mně podezřelé, protože na jiném seznamu²⁵⁾ je podepsáno mezi 126 podpisy 23 občanů 3 křížky, a z toho počtu bylo 14 německých. Je to veliký nepoměr, že mezi asi 500 podpisy jsou jen dvakrát místo podpisů křížky a mezi 98 německými podpisy je jich 14, kdežto poměrně podle druhého seznamu byl by počet asi 70. A jednalo se o tytéž občany! Ale další, a hlavní důvod, proč se na tento seznam dívám velice kriticky, je ten, že tomuto seznamu nevěřila ani olomoucká arcibiskupská konsistoř.²⁶⁾

²⁵⁾ Seznam ze dne 11. července, poslaný na místodržitelství - viz dále.

²⁶⁾ Podle listu arcibiskupa Fürstenberka ze dne 6. května 1854 — viz dále.

(Starý i Nový Zákon) vyšlo v jednom svazku o 1400 až 1600 stranách středního knižního formátu (stránka dvojsloupcová!) a za peníz nejlevnější.

Tolik budiž řečeno v přehledné zkratce k našemu, jistě nanejvýš zajímavému thematicu »Poslední světová válka a Písmo svaté v životě bojujících národů«. Kéž Písmo svaté, tato kniha knih, která zářila tak blahodárně nad zvraty a temnotami krvavého zápasu poslední světové války, svítí svými nadpřirozenými, zjevenými, neměnitelnými a věčnými pravdami českému národu a celému civilisovanému lidstvu na cestách trvalého míru a pokoje!

Boj o český jazyk v kostele a ve škole v Úsově v letech 1853–1855

František Falkenauer, Brno.

(Pokračování)

Jestliže posílala protesty německá strana, tu ani česká strana nezůstala pozadu. Na jejich straně byla většina, a proto vědí, že bojují za spravedlivou věc. I oni posílají na arcibiskupskou konsistoř protest do jednání německé strany a prosí o pomoc. Posílá jej obecní zastupitelstvo Klopiny a celkem dobře osvětluje národnostní poměry v Úsově.²⁷⁾ S jazykovým nařízením arcibiskupské konsistoře »nechce být spokojena jedna část, která je sice také moravská, ale lépe se jí líbí v německém. A ta vši mocí ruší zpěv v kostele i ostatní bohoslužby; přímo s křikem odpovídají knězi při českých litaniích německy a když začne česká píseň, začnou křičet německy tak, že překřičí i varhany, takže kněz u oltáře i varhaník musí přestat, a tak bohoslužby se konají v neděli na polovic potichu. A ač nás Moravanů je víc, přece vždy jsme dosud ustoupili, protože kdybychom byli tak neústupní a směli, tu by jistě došlo i na posvátném místě ke krveprolití.

Příčinou těchto výstupů je vedle malé úcty k posvátnému místu hlavně to, že představení obce Úsova neplní své povinnosti, když totiž nevybízají k poslušnosti vůči vyšším duchovním úřadům a sami

²⁷⁾ 2. dubna 1854, registratura arcib. konsistoře v Olomouci — svazek Úsov.

nedávají dobrý příklad. Oni, ač jsou Moravani, jsou proti tomuto moravskému pořádku. Ke své straně počítají i ty, kteří se narodili jako Moravané, a násilným způsobem od nich vymáhají v obcích podpisy. Proto není divu, že starosta obce tak daleko to dovolil dojít, že kněz musil jednou při odpoledních bohoslužbách odejít od oltáře.

Je to pro nás bolestné, když musíme vidět a slyšet, jak tito rušitelé pokoje nemají trochu ohledu ani před Bohem, ani před svatým místem, před knězem a námi spolufarníky, kteří se jdeme modlit. Místo modlitby a zbožnosti naplňuje naše srdce zármutek a hněv. A jestliže jsme dosud klidni, nadále nemůže vše zůstat tak bez pořádku, zvláště o blízkých velikonocích.

Jaká by to byla úcta k našemu božskému Vykupiteli, kdyby byly bohoslužby o těchto svátcích, stejně jako ve všedních dnech, bez zpěvu, bez varhan; a jaká potupa křesťanství před úsovskými židy, způsobená germanisujícími ztřeštěnci (Tollköpfchen), kdyby na svaté dny byly křikem zneuctívány bohoslužby a srdce aspoň trochu řádného křesťana bylo uráženo!«

Proto dále prosí, aby arcibiskupská konsistoř zakročila u politických úřadů, aby těmto výstupům bylo zabráněno a aby se bohoslužby mohly konat podle konsistorního nařízení. A ti, kteří dělají nebo podporují tyto výstupy (kdo to je, to se dá snadno zjistit), mají být potrestáni.

Po těchto protestech obou stran a na dva přípisy z místodržitelství z Brna ze dne 22. a 24. března 1854 čís. 3527 a 2448 píše arcibiskup Fürstenberk dne 6. května 1854 na místodržitelství hraběti Lažanskému dlouhý list, plný odvahy hájit autoritu a právo Církve, ale i právo vůbec.²⁸⁾ Píše, že již v říjnu minulého roku žádaly na konsistoři přifařené obce úsovské, aby bohoslužby ve farním kostele úsovském byly konány v jazyku moravském a zprávy mohelnického děkana a úsovského faráře souhlasily s tvrzením žádosti, a proto nařídil arcibiskup, aby bohoslužby a vyučování náboženství se dalo jazykem moravským. Dále arcibiskup krásně a rázně píše: »K tomuto opatření byl jsem podle svého arcibiskupského úřadu nejen oprávněn, nýbrž i povinen, a proto jsem nepostupoval, jak píše záhřebské okresní hejtmanství ve svém podání ze dne 17. března

²⁸⁾ Registratura zemského úřadu v Brně, čís. 409, S 3779/2-21.

č. 3021, jednostranně. A souhlas politických úřadů jsem pokládal a pokládám za zbytečný v této věci, ježto bohoslužebný pořádek je čistě věcí Církve, jež to zařídí samostatně. Při rozhodování o bohoslužbách nerozhoduje nějaká ješitnost několika lidí, anebo snaha vyhověti té neb oné obci, ale vyšší důvody, totiž čest Boží, vzdělávání a posvěcování lidí. A v tom nejsou kompetentní přifařené obce, ale pouze autorita církevní. Proto jsem se ptal o radu pouze svých duchovních úřadů a cítím se povinen bdíti, aby bohoslužby nebyly sníženy ke cvičení řeči a jejich vysoký cíl by byl úplně ztracen.

Je proto nepopíratelné, že úsovští farníci jsou povinni řídit se v těchto věcech jen církevní autoritou a nemají žádné jiné právo, než skromný rozklad a prosbu.

Proto musím rozhodně odmítnouti mínění záhřebského okresního úřadu, podle něhož bouřlivé chování úsovských farníků při bohoslužbách a hrubé jejich chování jen tehdy by byly trestnými, kdyby byla církevní autorita postupovala společně s politickými úřady.²⁹⁾

Arcibiskup dal znovu po obdržení přípisů z Úsova a z Klopiny národnostní poměry úsovské farnosti přísně vyšetřit; protokol o tomto novém šetření, sepsaný děkanem a arciknězem mohelnickým poslal se svým listem na místodržitelství hr. Lažanskému k nahlédnutí.³⁰⁾ »Z tohoto protokolu,« píše arcibiskup, »může se pan hrabě přesvědčiti, že téměř všichni obyvatelé Úsova jsou znalí moravského jazyka, mluví jím v denním styku a též při svých domácích pobožnostech, německy mluví jen nedokonale, což může arcibiskup potvrditi ze své vlastní zkušenosti.«³¹⁾ »Z protokolu může též Vaše Excellence poznati, že se nemůže bráti zřetel na listinu s podpisy, jež měla ukázati, že obyvatelé Úsova jsou Němci a že při sbírání podpisů se nepostupovalo s patřičnou přesností.³²⁾ Jak daleko jsou Úsovští od klidného chování, totiž ti, kteří se nazývají Němci, je

²⁹⁾ Je to již citovaný přípis ze dne 17. března 1854, čís. 3021.

³⁰⁾ Je to již citovaný přípis ze dne 17. března 1854, čís. 3021.

³¹⁾ Tento protokol jsem v aktech registratury zemského úřadu našel; byl asi poslán na ministerstvo do Vídně.

³²⁾ Tedy arcibiskup píše totéž, co uváděla ve své žádosti ze dne 2. října 1853 česká strana. Tyto údaje české strany jsou tedy potvrzeny autoritou arcibiskupovou.

vidět z toho (podle udání úsovského faráře Jílka), že po skončeném jednání okna místnosti, ve které se konala komise, byla vytlučena kamením.«³³⁾

Proto žádá arcibiskup, aby místodržitel nařídil okresnímu hejtmánství v Záhřebě, aby vystoupilo s větší energií a mocí k ochraně církevní autority, aby nemusel arcibiskup sáhnout k přísným opatřením, jež mu poskytuje církevní zákon. Arcibiskup doufá, že bude podporován, neboť vzpoura proti církevním nařízením má svůj vliv i na život politický. Kdyby však trvalo další rušení bohoslužeb, tu by musil arcibiskup uzavřít kostel na tak dlouho, dokud se nebude moci doufat, že bude opět klid.

Co se týká vyučování náboženství, trvá arcibiskup na tom, aby se konalo v českém jazyku, neboť tamější děti skoro všechny znají jen tento jazyk, a proto náboženské pravdy, podávané v jiném jazyku, byly by jim nepochopitelné; zůstaly by snad v paměti, ale srdce by bylo prázdné.

Vidíme, jak je arcibiskup pevný v hájení práv Církve, ale i v hájení práva a pravdy vůbec.

Do sporu konečně zasahuje ministerstvo kultu a vyučování, v jehož čele ve Vídni stojí hrabě Lev Thun, do něhož Čechové skládali veliké naděje. Přípisem na místodržitelství v Brně³⁴⁾ oznamuje, že od obecního zastupitelstva úsovského se dověděl, že tam mají nastat jazykové změny v kostele a ve škole, ač dosud byli všichni Úsovští spokojeni, a že je tam neklid; píše pak dále, že »nemá o správnosti těchto údajů žádné přesné důkazy, ač musí předpokládati, že kníže-arcibiskup olomoucký by zavedl takové změny jen s největší opatrností a zralém uvážení všech okolností«, přece však žádá, aby místodržitelství vedlo tuto záležitost v bedlivé pozornosti a dle vlastního uvážení vešlo ve vhodnou úradu s arcibiskupem. »Nemůže být mým úmyslem,« píše dále ministr, »ve věcech, jež se týkají bohoslužeb a za něž nese odpovědnost arcibiskup, dávatí nějaké rozhodující pokyny, ale musím si přátí z veřejných ohledů, aby někteří duchovní správcové z jednostranných nacionálních dů-

³³⁾ Je to seznam ze dne 26. března 1854, již dříve citovaný. Komise se konala dne 21. dubna.

³⁴⁾ Přípis ze dne 14. května 1854, čís. 7284/496, registratura zemského úřadu S 4215/2-21.

vodů³⁵⁾ nepůsobili v klidných obcích roztržky, jež přinášejí jen neštěstí a často jen s největší námahou se mohou odstraniti.« Ale pak píše hr. Thun důležitou větu o škole »Co se však týče školy, tu musí býti pevná zásada, že bez předchozího uvědomění a bez výslovného schválení zemských úřadů nemůže se zavést žádná změna ve vyučovacím jazyku ani v jediném předmětu.« V této věci se má zavést úřední šetření a jednání.³⁶⁾

Vyučování náboženství v českém jazyku zdůrazňuje arcibiskup i v přípisu mohelnickému děkanovi,³⁷⁾ v němž znovu osvědčuje, že úsovské školní děti jsou schopny vyučování v českém jazyku, ježto není možno, aby se učily náboženské pravdy, jež mají proniknout do srdce i rozumu, jazykem, který se mají teprve učit. A s Úsovskými se může jednat teprve tehdy, až bude klid a až uznají církevní autoritu svým pokojným chováním a osvědčenou poslušností. Spíše nejsou nějakého jednání hodni.

Dne 22. června 1854 píše arcikněz Vahala přípis na arcibiskupskou konsistoř, v němž podává též důvody, proč se německá strana bouřila, proč nechce přijmout nové nařízení. »Na tak zvané německé

³⁵⁾ Toto tedy žalovalo německé úsovské obecní zastupitelstvo na své duchovenstvo!

³⁶⁾ Tímto však zavádí ministr novou praxi, neboť ministerské výnosy říkaly něco jiného! Ministerský výnos ze dne 2. září 1848 čís. 5692 prohlašuje jazyk mateřský za jazyk vyučovací a proto obecná škola je ústavem národním. Kde duchovní správa je nucena slovo Boží v kostele hlásati dvěma jazyky, tam budiž ve škole obecné poskytnuta možnost naučiti se druhému zemskému jazyku. Potřeby a místní poměry tu rozhodujte! Min. výnosem ze dne 17. října 1853 č. 8353 bylo upozorněno, že není námitek, aby se na německých školách v místech s obyvatelstvem smíšeným také vyučovalo českému jazyku. Jazyk vyučovací určuje veřejné škole zemská vláda ve srozumění s ordinariátem. Jen ve příčině náboženského vyučování, ježto při tom šlo o vzdělání srdce a dětské povahy, neplatilo ustanovení o vyučovacím jazyku. Ať byl jakýkoliv vyučovací jazyk obecné škole stanoven, při vyučování náboženství měl katecheta povinnost od počátku do konce vyučovati mládež v jejím mateřském jazyku, poněvadž v něm jediném jest dítko schopno, aby náboženské pravdy pochopilo. A min. výnos ze dne 23. dubna 1850 č. 2875 nařizoval, že náboženské vyučování nesmí se nikdy snížit za prostředek naučiti se druhému zemskému jazyku.

³⁷⁾ Opis tohoto přípisu ze dne 6. května 1854, čís. 409, jenž byl poslán prostřednictvím mohelnického děkana úsovskému farnímu úřadu, je na registratuře zem. úřadu v Brně, datum děk. 20. května 1854, S 210/dec.

straně hlavní roli hraje ješitnost, domýšlivost a bezmezná neústupnost.« Jsou proto proti, že nebyli tázáni po svém mínění nebo souhlasu a mrzí je, že se mají přizpůsobit obyvatelům přifařených obcí, čímž, jak se domnívají, už se nebudou moci vyrovnat jiným městům, která mají německé bohoslužby. »Ale oni zapomínají,« píše dále arcikněz, »že se jim ve více věcech nepodobají, na př. že jsou moravského jazyka a že patří do farnosti, v níž velkou většinou umí jen jazyk moravský, nebo že mají školu jen o jedně místnosti, což není nikde.« Děkan potom navrhuje, aby byla pro německé žáky zřízena ještě jedna třída. Poznává také, že se zdá, že kooperátor Ondráček přeje ve škole německému jazyku a že ještě stále učí německy. Dále si stěžuje (a to ilustruje pěkně tehdejší poměry), že četníci si počínají nečinně, a když se objeví, dělají, že jsou povoláni od faráře, což vede k tomu, že farář je nenáviděn.³⁸⁾

Dne 31. května 1854 čís. 3779 ptá se místodržitelství na okresním úřadě v Záhřebě, jaký jest vyučovací jazyk ve škole v Úsově. Ale ten teprve 27. července odpovídá, že toto nemohl dosud zjistiti, protože byl zaneprázdněn rekrutýrkou a jinými úředními záležitostmi.³⁹⁾

Dříve však než odpověděl hejtman, přichází z Úsova od německé strany nová zpráva, a ta se týká jen školy. Byla podniknuta nová akce, kterou chtěli přesvědčit, že v Úsově jsou ve škole jen děti, jejichž rodiče si přejí, aby se vyučovalo pouze německy. Seznam byl takto sestaven:

Číslo domu	Jméno rodičů	Školní děti				Dohromady
		jejich jméno	jazykové poměry			
			německé	české	utrakvistické	
1	2	3	4	5	6	7
	138		106	36	51	193

³⁸⁾ Registratura arcib. konsistoře v Olomouci — svazek Úsov.

³⁹⁾ Registratura zem. úřadu čís. 6937, S 5119/2-21.

Rodiče si přejí vyučování v jazyku			Vlastnoruční podpisy rod. č.ů	Poznámka
německém	českém	německém a českém		
8	9	10	11	12
Všichni chtějí v německém	—	—		

Seznam, podepsaný starostou obce, byl sepsán protokolem dne 11. července 1854 a poslán s přípisem 13. července na okresní úřad do Zábřehu.⁴⁰⁾

V seznamu je několik zajímavých věcí. Rodičů v rubrice č. 2 je napsáno 138, 23 rodičů je podepsáno třemi křížky, z toho je českých rodičů 9, německých 14. Českých dětí je 36, a to v 19 rodinách po 1 dítěti, v 8 rodinách po 2 dětech, a rodina Řmotova. Josef Řmot, knížecí dráb, jenž měl 3 školní děti, první — Karolinu, napsal jako dítě české, což je označeno svislou čarou v rubrice č. 5, a to rukou těžkou, upracovanou, nevypsanou. Ostatní 2 děti — Františka a Josef, jsou vedeny jako utrakvistické; čárky však jsou psány zřejmě jinou, vypsanou rukou, toutéž jako v rubrice č. 8. Podpisů není 138, jak podává součet v rubrice 2, ale jen 126; podpis učitele školy Františka Plhaka chybí; své 3 děti — Jana, Karolinu, Antonii napsal (on sám?) jako utrakvistické, do rubrik 8—10 nenapsal nic. U některých rodičů je poznamenáno, že jsou z Úsova pryč, jejich podpisy chybí, ale děti jsou vedeny: 7 jako utrakvistické, 8 jako německé, vyučovací jazyk chtějí německý. Všichni rodičové, i ti, kteří zapsali své děti jako české, si přejí, aby vyučovací jazyk byl německý. Možno tomu věřit? Byly podpisy a přání rodičů psány svobodně? Proč byly tedy již dříve protesty Čechů do teroru Němců, když se jednalo o podpisy na arcibiskupskou konsistoř! Nebylo něco podobného i nyní? Je to na př. v pořádku ve věci drába Řmota? Celý dokument vzbuzuje mnoho, velmi mnoho pochybností!

⁴⁰⁾ Je v registratuře zem. úřadu — je to doklad k přípisu okresnímu hejtmanství Záhřeb č. 8119 ze dne 9. srpna 1954, S 5197/2-21. Byl poslán též na arcib. konsistoř olomouckou.

Tento soupis posílá hejtman se svým přípisem na místodržitelství⁴¹⁾ a prohlašuje, že »věří, že toto dostačí k důkazu, že v Úsově se mluví více německy než česky, ve styku a v obcování se více užívá němčiny a více si jí váží. Starost, že jedné části obyvatel budou německá kázání nesrozumitelná, mizí, když se uvádí skutečnost,⁴²⁾ že skoro všecky místní rodiny jsou oboujazyčné.«⁴³⁾ Kdyby však někteří farníci německému kázání opravdu nerozuměli, tu se tomu odpomůže tím, že se mohou kázání střídát česky a německy, jak se to dělá od nepaměti a nikdo proti tomu nebrojil. Tímto hejtman však míří na jiný cíl. Německé straně stojí v cestě pevná překážka. A ta musí být nejdříve odstraněna. »Příčinou sporů nejsou nacionální snahy, což je poznat z toho, že tyto spory byly vyvolány někým jiným než farníky,« píše hejtman, a všecku vinu svaluje na úsovské duchovenstvo. Kooperátora charakterisuje jako sice všestranně vzdělaného a tolerantního kněze, který však má mnoho taktu neodporovat snahám svých představených, i když s nimi nesouhlasí. Hlavní vinu klade na faráře, starého slabého kněze, jenž se dává ovlivňovat Slováky z přifařených obcí nebo hierarchicky prostřednickým orgánem.⁴⁴⁾

Hejtman píše dále, že jazykové diference jsou k veliké škodě Církve. Velká část úsovských občanů, jak prý se proslýchá, nenavštěvuje od té doby, co začaly boje, bohoslužby. A na faráře se dívají s malou úctou, protože veřejné mínění, ať už právem či neprávem, ho označuje za hlavní příčinu všech těch událostí. Jeho postavení je prý tak neutěšené, že prý usiluje o přeložení na jiné místo. A hejtman podotýká, že toto by bylo nejrozumnější, co by jen mohl udělat.

Také s pomocí státní může Církev při té samostatnosti, již dostala, počítati jen tehdy, když se jedná o věci, jež jsou spojeny s rakouským trestním zákonem. Ostatně škoda, jež vzniká Církvi, dá se napravití snad až po letech. Ti, kdož po komisi rozbili okna fary, přes všecko pátrání nebyli vypátráni. Nakonec hejtman navrhuje, aby zůstal status quo, aby kázání byla střídavě německy a česky, a pak

⁴¹⁾ Registratura zemského úřadu v Brně, 9. srpna 1854, čís. 8119 S 5197/2-21. Druhý zároveň poslaný přípis čís. 6937, S 5198/2-21.

⁴²⁾ Notorische Tatsache.

⁴³⁾ Ale dříve tvrdili, že Úsov je jen německý.

⁴⁴⁾ Děkanem Vahalou?

aby farář, jak to bude nejdříve možno, byl přeložen na jinou faru.

Jaké byly důvody pro německý jazyk, je vidět z listu č. 8119, s nímž byl podán protokol a soupis ze dne 11. července 1854. Aby vyučování přineslo nějaký užitek, musí se konati v Úsově německy. Ve většině rodin se mluví česky i německy, takže děti se naučí česky tolik, kolik potřebují pro život doma nebo mezi jinými dětmi. Hlubší znalost němčiny je nutnou pro studium, obchod a zaměstnání, aby děti úsovské nezůstaly pozadu za ostatními a v praktickém životě neutrpěly veliké škody. Když se tedy uváží veliké přednosti, jež poskytuje německé vyučování od mládí, musí to vzbudit podivení, jak podle konsistorního nařízení, tak málo odůvodněného, s tak velikou vytrvalostí se zavádí vyučování českým jazykem. Úsovské dítě se naučí té trošce češtiny, již potřebuje pro praktický život, mimo školu, ale němčiny potřebuje pro jakékoliv postavení ve státě.

Tak tedy se díval hejtman, a ovšem i všichni ostatní Němci, na češtinu. A byli i mnozí Čechové, bohužel!, že měli podobné i stejné názory na poslání českého jazyka.

Místodržitelství dotazem ze dne 26. srpna 1854 čís. 6822 se ptá na případ vytlučení oken fary po vykonané komisi, ale záhřebský hejtman znovu oznamuje, že nebylo možno pachatele zjistit.⁴⁵⁾

Takto ovšem výtržnosti pokračovaly dále. Farář Jílek však, když už nemohl jinak, rozhodl se k ráznému činu. Napsal⁴⁶⁾ úsovskému obecnímu zastupitelstvu: »Protože Němci nepřestávají rušit bohoslužby a policie si toho nevšímá, jestliže zastupitelstvo písemně neoznámí, že se vše zase urovná a dá do pořádku, bude kostel v Úsově uzavřen a mše svatá se bude konat v Polici, kamž bude též přenesena svatá konsekrovaná hostie.« Farář žádá písemné prohlášení starostovo, jež musí dojít nejpozději o půl 10. hod. přede mší svatou, neboť »německá pýcha zasluhuje, aby utržila hanbu«. Farář však doufá, že na sebe takovou hanbu neuvalí.

Ale krátce nato piší němečtí úsovští farníci velké obžaloby na faráře i na kooperátora na záhřebské hejtmanství. Prohlašují, že na žádost zdejšího duchovenstva, zvláště pana faráře, má býti místo dosavadní němčiny zavedena čeština. A farář proti výslovné vůli Němců češtinu zavádí a užívá při tom těchto prostředků: »V druhou

⁴⁵⁾ Registratura zem. úřadu 5. září 1854, čís. 10031 S 6651/2-21.

⁴⁶⁾ 31. října 1854, čís. 161 — opis je na registratuře zem. úřadu.

neděli postní nazval kooperátor Ondrášek úsovské německé občany a usedliky pakáž, a při odpoledním požehnání téhož dne při modlení litaní obrátil se od oltáře a pravil: „Kanálie, nemůžete jinak odpovídat?“ Po tomto výstupu vstal pan farář, jenž klečel v lavici u sakristie a při řeči, již učinil, pravil: „Žádný obuvník a žádný krejčí mně nebude poroučet v kostele, a vy, Češi, svého práva dosáhnete.“ A 29. října po kázání pravil: „Žádný představený, žádný bohatý sedlák se nepodívá na chudé; a žádný obuvník a žádný krejčí se nesmí opovážit při litaních odpovídat německy!“⁴⁷⁾ A příští neděli nebyly při odpoledním požehnání žádné litanie. Od té doby, co mají být Němcům vnuceny české bohoslužby a dětem české vyučování, hraje na varhany ve všední dny a v neděli při ranní mši svaté a při požehnání sám pan farář. A dětem prý dokonce učitel Plhak a kooperátor Ondrášek zakázali chodit do kostela a tam zpívat, aby neupadly do téhož neštěstí jako jejich rodiče.« A dále píší: »Pokládáme za nejvyš neblahé pro blaho našich duší a pro výchovu našich dětí, kdyby měli zůstat v naší obci p. farář, p. kooperátor a p. učitel. Tito tři páni drží dohromady a všem v obci se úplně odcizili, takže zde sotva co dobrého mohou vykonati. My jsme Němci a chceme zůstat Němci v kostele i ve škole. Naše vzdělání a výchova byly německé a nechceme, aby k nám pronikl český jazyk. Chceme, aby v naší obci zůstal stav, jak byl do ledna 1854 od nepaměti. Skrze ty tři pány vzniklo v naší obci vzrušení, ne-li rozhořčení, a bude stále větší, nepřijde-li pomoc. A tuto rychlou a nutnou pomoc vidíme v tom, aby pan farář, kooperátor a učitel byli přeloženi na jiné místo a bohoslužby byly konány německy jako dříve. Jako řádní mužové nemůžeme se dívat na to, jak třemi jmenovanými pány proti vůli obce se zavádí český jazyk.«

Podepsáno je 6 členů obecního zastupitelstva úsovského, chybí podpisy starosty a dvou radních, rovněž podpisy ještě dvou členů zastupitelstva, které předtím vždy byly na všech listinách. Tito, kromě radního Jana Smekala, se nezúčastnili sepsání protokolu na okresním hejtmanství o tomto udání. Myslím, že tito dali p. faráři ujištění, aby nebyly bohoslužby přeneseny do Police, že budou usilovat o to, aby byl v kostele zachován klid, a proto se tohoto podniku nezúčastnili.

⁴⁷⁾ List byl poslán na záhřebské hejtmanství 2. listopadu 1854. Starosta na něm podepsán není. Registratura zem. úřadu.

Do boje o český jazyk v Úsově zasahuje dokonce i ministr vnitra Alexander Bach. V přípisu⁴⁸⁾ na místodržitelství žádá, aby, ježto »tato věc se dotýká tak důležitých zájmů státu, na jejichž zachování v každém jednotlivém případě musí státním úřadům záležet«, byl o dalším průběhu jednání vyrozuměn.

Jak záleželo Vídni na tom, aby byl spor vyřešen, je vidět z toho, že stále žádá o nové zprávy. 16. listopadu č. 1318/MCU zase ministr kultu a vyučování žádá místodržitelství o brzké sdělení o jazykových poměrech v úsovské škole.⁴⁹⁾

A za krátký čas píše ministr Thun znovu.⁵⁰⁾ Práví, že ač musí předpokládat, že se podaří snaze místodržitele hr. Lažanského žádoucí urovnání sporu dle místních poměrů k všestranné spokojenosti, přece touží dostat brzy uspokojivou zprávu o úplném urovnání sporu.

Ministr Thun vystupuje jako usmiřující činitel, na záhřebském hejtmanství a na německé straně však této snahy nebylo. 6. prosince 1854⁵¹⁾ posílá záhřebský hejtman na místodržitelství novou žádost »většiny členů obecního zastupitelstva úsovského o přeložení faráře, kooperátora a učitele Plhaka« s poznámkou, že »zvláště přeložení učitele Plhaka je žádoucí«. A za měsíc posílá obecní zastupitelstvo novou žádost,⁵²⁾ tentokrát podepsanou celým úsovským zastupitelstvem. Znovu tvrdí, že od nepaměti byla v kostele a ve škole němčina, jen kázání bylo střídavě česky a německy kvůli přifařeným obcím, neboť oni jsou rodem i vzděláním Němci. Znovu vypisují vznik sporu a píší, že nynější p. farář Jílek se snaží pln vášnivosti zavést češtinu, ježto má pro vše slovanské zvláštní zálibu, a svého postavení že používá k tomu, aby svými radami u duchovních představených dosáhl svého cíle. A znovu prohlašují, že farářovým přeložením, nebo alespoň nařízením, že má vše zůstat při starém v kostele i ve škole, se spory uklidní. V těchto věcech prý církevní moc daleko překročila svoji působnost; zde může mluvit jen moc státní. A podle historie moc státu prý spočívá na německém vzdělání a

⁴⁸⁾ Registratura zem. úřadu v Brně. Vídeň, 11. listopadu 1854, čís. min. vnitra 8625, podepsán Bach.

⁴⁹⁾ Registratura zem. úřadu v Brně.

⁵⁰⁾ Vídeň, 2. ledna 1855. Registratura zem. úřadu v Brně 3 150/2-21.

⁵¹⁾ Registratura zem. úřadu čís. 12179.

⁵²⁾ Registratura zem. úřadu 24. ledna 1855, S 798/2-21.

smýšlení. Kdo zde škodí, škodí státu. A toto církevní nařízení tak činí zcela jistě.

Tímto hrubým obviněním duchovních úřadů ukázali, oč jim šlo. Nejednalo se jim o duchovní prospěch a duchovní zájmy! Dobrý katolík by nemohl takto jednat. Jednalo se jim o moc — o moc všude, v kostele i ve škole. A zde narazili na pevný odpor církevní autority, již blaho duší znamená daleko více než politická moc.

V citovaném přípisu píše dále, že učit se slovanskému jazyku a učinit z něho jazyk převládající by bylo zpátečnictvím. Aby byli dobře vychováni a vzděláni, tu se to musí dít jen německy, neboť němčina předčí všecky ostatní řeči a jest řeči nejen státní, ale i světovou. Proto snažně žádají za odvolání výnosu konsistoře o novém uspořádání bohoslužeb a vyučování náboženství a o zavedení stavu, jaký byl předtím.

Na 5. únor byli povoláni na okresní hejtmanství ti členové obecního zastupitelstva úsovského, kteří ve svém přípisu ze dne 2. listopadu 1854 obvinili velkými obžalobami faráře, kooperátora a učitele, aby byl o tom sepsán protokol a aby bylo, pokud možno, konstatováno, co bylo žalováno. Komise byla nařízena místodržitelstvím. Bylo přítomno 6 členů obecního zastupitelstva úsovského, radní Jan Smekal, hejtman a aktuár.

Pokud jde o slovo »pakáž«, které měl říci kooperátor, nemohou prý to s určitostí zaručiti, co ho k tomuto přivedlo. Bylo prý to asi tak, že někteří farníci chodí do kostela příliš pozdě, a tím velice ruší kázání. Co se týče toho druhého výroku, také nemohou s určitostí říci. V druhou neděli se modlil kooperátor česky litanie a oni podle starého zvyku odpovídali německy, tak proto asi se dal k zmíněné výtce svěsti; a stejně tak pan farář, když řekl, že žádný obuvník a krejčí nebude v kostele poroučet. Stejným způsobem omlouvali další výtku, kterou farář Jílek měl říci jim, úsovským občanům. Potvrzují, že farář hrál na varhany.

Ze kooperátor a učitel zakazovali dětem chodit do kostela, to prý ví od dětí, a pravdivost toho dokazuje prý ta okolnost, že pro tento přestupek byly děti ve škole trestány a vedle ostatních dětí byl též trestán syn člena obecního zastupitelstva Ignác Hloch, kterého kooperátor v pondělí po druhé neděli postní potrestal ranami na ruce proto, že se v kostele modlil německy; školák Ignác Hloch od té doby nechodí proto do kostela. A také většina ostatních škol-

ních děti nechodí ze strachu před trestem již skoro celý rok do kostela.⁵³⁾

Na první pohled vidíme, že to o zákazu dětem chodit do kostela je úplně převráceno. Ignác Hloch nebyl trestán proto, že byl v kostele, ale proto, že v kostele úmyslně vyrušoval, snad i z rozkazu rodičů, hlasitým německým modlením, ač kněz s lidem se modlil česky. A tu jistě to bylo řečeno tak, aby raději zůstal doma a do kostela nešel, když tam chodí jen vyrušovat. S jistotou můžeme mít za to, že se o nějaký zákaz o návštěvě kostela nejednalo. Ale úsovští rodiče, kteří dovolili, aby jejich děti nechodily do kostela a dokonce to veřejně, beze studu, přiznávají, dávají si vysvědčení jistě ne dobrých katolíků. Tak špatnou charakteristiku si dávají již po druhé.

V přípisu, který provázal sepsaný protokol, hejtman znovu žádá za přeložení obou kněží a učitele z Úsova.

Do sporu znovu zasahuje olomoucký arcibiskup Fürstenberk. Ve svém dlouhém přípisu na místodržitelství,⁵⁴⁾ jímž odpovídá na přípisy hr. Lažanského ze dne 31. května čís. 3779 a 26. srpna čís. 6823 praví, že jeho nařízení ohledně jazyka při bohoslužbách a při vyučování náboženství bylo proto vydáno, že obce do Úsova přiřazené jsou úplně moravské s více jak 1.800 obyvateli a rovněž v Úsově samém až na malé výjimky všichni ovládají dokonale jazyk moravský a také jím stále mluví, kdežto německy mluví jen nedokonale. Proto byl ke jmenované změně nejen oprávněn, ale i povinen.

Arcibiskup pak znovu ukazuje na důležitost náboženství pro jednotlivce i pro stát, a proto »náboženství, jež je hlavním pilířem ve výchově, má se dítěti udělovati v té řeči, v níž myslí, chápe a první dojmy si vytváří a přijímá. Jinak slyší pojmy, ale srdce jim nerozumí. A arcibiskupská konsistoř nemůže a nechce se činit vinou tím hříchem«. Arcibiskup pak praví, že se při nařízení o vyučování náboženství jazykem českým řídil ministerským výnosem ze dne 23. dubna 1850,⁵⁵⁾ podle něhož se dává Církvi rozhodující vliv na vyučování náboženství a proto také nedbá přípisu zemského úřadu.

⁵³⁾ Protokol je na registratuře zem. úřadu v Brně. Byl sepsán 5. února 1855, čís. 816, pres. 8. února 1855, S 1097/2-21.

⁵⁴⁾ Registratura zem. úřadu; dat. 23. února 1855, čís. 137 S 1679/2-21.

⁵⁵⁾ Jest citován již dříve.

Na arcibiskupskou konsistoř byl též poslán protokol a seznam ze dne 11. července 1854. Ale arcibiskup prohlašuje, že »nemůže na něj bráti žádný zřetel, protože obsahuje výpovědi úsovských obyvatel in propria causa, proti němuž podal též ohražení mohelnický arcikněz Vahala. A proto seznamu obyvatel, kteří chtějí být Němci, nevěnuji zvláštní povšimnutí, protože dávám více víry nestranným svědkům děkanovi a faráři, a nemohu připustit, a bych byl odvislý od prázdňích přání rodičů.«⁵⁶⁾ Při svém nařízení opíral se arcibiskup o nejvyšší výnos ze dne 23. dubna 1850 a doufal, že »obyvatelé Úsova tohoto nařízení poslechnou a nebudou ve svatých věcech hledati ukojení své ješitnosti nebo svých poněmčovacích tendencí,⁵⁷⁾ když moravskou řeč dokonale umí«. Arcibiskup prohlašuje, že doufal, že najde ochranu u politických úřadů, ale zatím si musí stěžovat, že kdyby záhřebské hejtmanství si nebylo počínalo tak liknavě a zakročilo, aby upevnilo církevní autoritu, nemusilo dojít k těmto sporům. Ale hejtmanství — což je arcibiskupovi nápadné — ani neuznalo arcibiskupovo právo a na dvojí výzvu farního úřadu pouze napomenulo obyvatelstvo ke klidu. A žádost o energické zakročení byla 2. července odmítnuta s tím doložením, že okresní hejtmanství nemá o tom žádných rozkazů a doporučilo farnímu úřadu ponechání němčiny. Proto musilo trvat rušení bohoslužeb. Proto též arcibiskup dovolil farnímu úřadu žalobu u soudu v Záhřebě, kde byli též rušitelé odsouzeni do vězení. Arcibiskup trpce žaluje, že chování Úsovských ukazuje, jak hluboko klesl jejich náboženský cit, jak málo si váží církevní autority a jak málo se jim jedná v jejich úsilí o čest Boží a věčné blaho. Ostatně prý se jedná jen o jejich ješitnost, že totiž nebyli tázáni na svůj souhlas; to plyne z toho, že je mrzí, že se mají přizpůsobit vesnickým občanům, a pak hlavně, jak oni sami řekli úsovskému faráři, že nestojí o německé kázání, protože českému (moravskému) lépe rozumí. Arcibiskup proto znovu žádá o ochranu církevní autority, protože se jedná o skutečnou potřebu farníků, i o zájem státu. Konečně bere arcibiskup v ochranu mohelnického arcikněze a úsovského faráře proti jakémukoliv podezření z nacionálních tendencí.

⁵⁶⁾ Tato slova byla místodržitelstvím červeně podtržena.

⁵⁷⁾ Deutschthümlichen Tendenzen.

Tato arcibiskupova slova jsou opravdu hodna svého pisatele. Jsou pevná a důsledná. Není v nich ani stopy po bázni a slabosti, jak bylo tak často u jiných. Hájí právo a zastává se energicky svých českých arcidieceesánů.

Do sporu znovu zasahuje ministr hr. Thun.⁵⁸⁾ Je znepokojen, že jazykový spor v Úsově se již vleče přes rok a v obci trvá stále vzrušení. Znovu opakuje, že v otázce školské bylo postupováno jednostranně, neboť každá změna ve vyučovacím jazyku se musí dohodnout zemským úřadem s příslušnou konsistoří. Zde však změna se stala zakročením jednostranným a nepřipustně.⁵⁹⁾ Proto ministr doufá, že místodržitelství takto zakročí. A ve věci německých bohoslužeb musí se ještě jednou žádat knížete-arcibiskupa, jemuž ministr bude též sám psát; doufá, že arcibiskup věc uspokojivě zařídí.

Arcibiskupův přípis ze dne 23. února 1855 hr. Lažanskému měl opravdu rozhodující význam. Přestalo liknavé zacházení s rušiteli bohoslužeb a začalo se postupovat přísněji. Důkazem toho je hlášení policejního komisaře Vezera z Olomouce na místodržitelství.⁶⁰⁾ Táže se, ježto byl vyzván konsistoří, aby zakročil proti rušitelům v Úsově, co má podniknouti, protože konsistoř hrozí, nebude-li přísně zakročeno, že uzavře kostel.

28. dubna v přípisu čis. 2119, jež však okresní úřad mohelnický obdržel až 25. května, vybízí místodržitelství, aby představenstvo Úsova bylo vyzváno ke klidu a aby bylo, a to časťěji, pohroženo tresty; zároveň bylo vybidnuto četnictvo, aby vykonávalo svou moc a zúčastňovalo se nedělních a svátečních bohoslužeb.

Dne 30. července představený okresního úřadu mohelnického Schmidt oznamuje krajskému úřadu, že až do 22. června byl v kostele klid. 22. června však při odpoledním požehnání byla bohoslužba rušena tím, že žáci opakovací školy knězi, který se modlil české litanie, odpovídali německy, a při zpívání písně ku požehnání, jež má tentýž nápěv v českém jako v německém, svým křikem přehlušili česky zpívající, k čemuž se připojili i dospělí.

⁵⁸⁾ Registratura zem. úřadu; Vídeň, 9. března 1855 čis. 3076/204, S 2119/2-21.

⁵⁹⁾ Min. výnos ze dne 23. dubna 1850, jehož se dovolával a podle něhož jednal arcibiskup, mluvil jasně proti slovům ministrovým.

⁶⁰⁾ Registratura zem. úřadu; 25. května 1855 čis. 31/9, S 357/G P

Příští neděli, 29. června, zúčastnil se v průvodu četníků odpoledního požehnání. Podařilo se mu zjistit 4 výtržníky, a přitom zjistil, že z představenstva obce nebyl na požehnání nikdo přítomen, že starosta obce výtržností nedbal, a místo aby to oznámil, chtěl to ignorovat; proto také neučinil to, co měl podle nařízení vykonat. Rovněž tak se choval i kostelní hospodář, jenž místo aby zakročil, když viděl výtržnosti, položil hlavu na lavici, jako by nic neviděl.

Proti čtyřem výtržníkům, kteří byli jistě ve spojení s třetí osobou, zavedl Schmidt řízení. Starosta však byl potrestán pro opomenutí udání a pro neuposlechnutí nařízení, podle něhož měl býti každou neděli přítomen někdo ze zastupitelstva při bohoslužbách pro udržení pořádku, pořádkovou pokutou 10 stř., při opakování výtržností pohrozil obecní radě pokutou 100 stř., a kdyby peněžní pokuta byla neúčinná, pohrozil ubytováním vojenského oddílu. Rovněž proti kostelnímu hospodáři Kobilkovi bylo zavedeno řízení a byl potrestán třídenním vězením, protože naváděl k výtržnostem. Žáci nedělní školy: 13letý František Slezák, 13letý Fabián Mazánek, 13letý František Černý, 12letý Jan Petřík a 14letý Josef Verner byli potrestáni vězením s ohledem na jejich mládí na 48 hodin.⁶¹⁾

Jakým způsobem jednala německá strana s Čechy, je poznat ze stížnosti, již poslala obecní zastupitelstva obcí Klopiny a Veleboře na olomouckou arcibiskupskou konsistoř. Je psána česky a stojí za to, aby byla uvedena celá.⁶²⁾

»Nejvelebnější kníž. arcib. konsistoři. Ve vysokomyslném uzavření od 25. ledna 1854 N. 667 se nařídilo v ohledu moravského jazyka, co při službách Božích v úsovské farnosti má zachováno býti. Ona stránka, která sice také moravská jest, ale v němčině sobě zalibuje, spokojena býti nechtěla a činila silou a mocí velebnému duchovenstvu v nedělní a sváteční dni při konání odpoledních služeb Božích v moravském jazyku jakož i při zpěvu ke mši sv. velmi veliké překážky, tak že kněz u oltáře litanii častokráte se modliti přestati musil. My ale, Moravané, jsme se vždy pokojně a tiše chovali, ačkoliv jsme často a s těžkým srdcem a zkormoucenou myslí z chrámu Páně při takových nesnázích vycházeli. A ještě k tomu na cestě z chrámu Páně od prostopášné mládeže úsovské, která nám neznáma byla,

⁶¹⁾ Registratura zem. úřadu čís. 3817, pres. 31. července ad. 1812 pol.

⁶²⁾ Registratura arcib. konsistoře v Olomouci, 29. srpna 1855, čís. konsist. 7193.

neslušné povyky a pokřikování za námi »moravský prase, oroduj za nás«, přestati musili. Což my ale pro zachování pokoje všeho toho sobě nevšímajíce, zůstali jsme vždy pokojní, vědouce, že ti lidé, když sobě Pána Boha a posvátného místa tak málo dbají, čím méně i nás sobě všímají budou, ač my o mnoho větším počtu vesměs, ač posaváde vždycky jsme ustoupili s tou pevnou nadějí se kojíce, že Nej. kn. arcib. konsistoř její vysokomyslné svrchu mínění k uzavření k svému účelu jistě přivede. Obzvláště naše naděje se tím více zdokonalila, když letošním rokem při zavedení nynějších c. k. okresních úřadů oné spurné straně všecky v tom ohledu národní výstupky co nejprísněji zakázány byly, tak že zpěv nedělní i všední dně při službách Božích, též také nedělní odpolední služby Boží v moravském jazyku se vykonávaly, však ale ne bez všeho nepokoje, čemuž se také od úřadu zakročilo. Nato bylo nám později od vel. p. faráře úsovského nařízeno, že z těch přifařených moravských obcí, vyjma obce Stavenické, některé osoby dne 28. června k vel. p. arciknězi do Mohelnice se dostavit mají, což se také ohledem poslušnosti k našim představeným duchovním pastýřům neprodleně vykonalo. Při tomto dostavení bylo nám v poukázání na kníž. arcib. konsistoř vydaný rozkaz nařízeno se s onou odpornou stranou, která též přítomná byla, z ohledu zavedení jiného pořádku v chrámu Páně domluvití, s tím doložením, že se oné straně třetí neděle jak v téhodňu všecky dně po celý čas v němčině ponechati mají. Při tomto ponavržení poddávali naši poslanci oné straně (aby ta vzpoura v chrámu Páně přestala) zcela užasnutí šestou neděli, skrz celý týhoden všecky všední dně, v nichž by v němčině při službách božích pobožnost konati mohli. Což ona stránka přijmouti nechtěla a přitom byli naši poslanci s těmi slovy: »nemluvte tak hloupě« odseknuti, až představený obce Bezděkovské proti vůli všech ostatních se vyřknul, že by to dle toho ponavržení zůstati mohlo, což ale ostatní s těžkou a trdnou myslí se domů navrátili bez všeho pořízení. K našemu největšímu užasnutí bylo nám na slavný den nanebevzetí Panny Marie z posvátného místa kazatelně ohlášeno, že oné poněmčilé straně třetí neděle a druhá neděle v odpoledních službách Božích, pak všechny všední dny skrz celý čas ponechání jsou, což nám jen větší lítost působí, že my předce 5 přifařených osad moravského nářečí, proti jedné též moravské, jen něco poněmčilé, asi proti 20 neb 30 Němců, tak odmrštěni býti máme, jako bychom všední den

k farnímu chrámu Páně nepatřili a do jednoho ovčince nenáleželi, což zajisté přesvědčení jsme, že při hlásání slova Božího v německé řeči, když by také všichni obyvatelé úsovští přítomni byli, tak teprv žádného posluchače německého nebude, což velmi odporné a bolestné přichází, že se nám opět to dobročinné udělení tak zkrátka od-pírá.« Podepsáni jsou starostové a radní obce Klopiny a Veleboře.

Německá strana viděla konečně, že politické úřady zakročily se vší energií a též dobře poznala, že církevní úřady jejich teroru ne-ustoupí; chtějí-li tedy něčeho dosáhnouti, musí začít jiným způsobem. Přestali s násilným rušením bohoslužeb a podali prosbu na konsistoř, aby bylo zmírněno konsistorní nařízení ze dne 25. ledna 1854. A konsistoř na základě jejich prosby, i proto, že německá strana přestala s jakýmkoliv násilím, vyhověla, a novým nařízením byly bohoslužby nově upraveny.⁶³⁾

1. Ve všední dny po celý rok jsou normální mše svaté, ježto se jich zúčastňují z největší části obyvatelé Úsova, německé; modlitba nebo zpěv bude v jazyku německém. V adventu a v době postní, kdy i obyvatelé přifařených obcí pilněji chodí do kostela, druhá mše svatá, jež nesmí býti zároveň s normální mší, nýbrž bezprostředně před nebo po ní, bude česká; modlitba nebo zpěv bude v jazyku českém.

2. Odpolední bohoslužby a křesťanská cvičení budou jednu neděli česky a druhou německy.

3. Každou třetí neděli bude kázání a píseň před kázáním, též i zpěv při hrubé mši svaté, německy. Kázání při ranní mši svaté, píseň ke kázání i při mši svaté je v českém jazyku. Jenom tehdy, kdyby německé kázání připadlo na neděli, kdy mají být bohoslužby v Polici, budou ranní bohoslužby německé.

Byla-li tedy dříve němčina střídavě s češtinou, bude nyní čeština dvakrát a jednou němčina.

Konsistoř v tomto novém nařízení nečiní zmínky o škole. Školu vyhrálo místodržitelství, jež nařídilo, že ve škole musí býti jazyk vyučovací německý; a také 28. dubna 1855 se německy vyučovalo.

Tímto způsobem byl vyřízen boj o česká národnostní práva v Úsově, v němž český jazyk dosáhl za pomoci olomoucké arcibi-

⁶³⁾ Olomouc, 25. července 1855, čís. far. 61. Opis je na registratuře zem. úřadu v Brně.

skupské konsistoře a hlavně pevností úsovského kněžstva svého vítězství.

18. října hlásí mohelnický okresní představený,⁶⁴⁾ že s tímto vyřešením jsou všichni farníci spokojeni. Olomoucký krajský komisař Bartl oznamuje hned 19. října na místodržitelství, že spor je likvidován. Konečně i ministerstvo kultu a vyučování s potěšením konstatuje, že spor je ukončen. Vyslovuje se též potěšením, že arcibiskupská konsistoř vyhověla prosbě katolických úsovských obyvatel a proto že není třeba dalších opatření, když občané jsou spokojeni.⁶⁵⁾ Celá věc úsovská je však skončena až 10. září 1856, kdy ministerstvo kultu a vyučování odesílá jednací akta jazykového sporu v Úsově na místodržitelství do Brna.⁶⁶⁾ Teprve tímto aktem byla celá pře uzavřena.

My si můžeme dnes celkem snadno představit všechny ty útluky, všecka ta bezprávi, jež byla činěna oficiálně a ještě více neoficiálně, českému lidu. Ale přece, třebaže tvrdou cestou, národ dosáhl svých práv. A že na tomto vítězství měli ten největší podíl katoličtí kněží, toho je novým dokladem boj o právo českého jazyka v městě Úsově. Vítězství práv českého jazyka bylo jen a jen dílem úsovských kněží, kteří přes tak tvrdý a krutý německý odpor se nevzdali.

Kněžím děkujeme a musíme jako národ být vděčni, neboť takových bojů, jako byl v moravském městě Úsově, kněží prožili a vybojovali dlouhé řady. A z té práce a z těch bojů a z toho utrpení, ale také z kněžské víry ve vítězství spravedlnosti vyrostla naše svoboda.

Literatura

Dr Fr. T o m á š e k, **Duchovní příprava do života pro žactvo, opouštějící školu.** 80, stran 32. Frýdek 1946. Exerciční dům; cena 7.— Kčs. — Dříve než početně největší část mládeže odejde ze školy, poskytuje se ještě jednou možnost mladým lidem v závěrečné třídě na cestu do života prohloubený pohled do náboženství, jeho pravd a z nich plynoucích povin-

⁶⁴⁾ Registratura zem. úřadu čís. 3273.

⁶⁵⁾ Registratura zem. úřadu čís. 769.

⁶⁶⁾ Registratura zem. úřadu; Vídeň, 10. září 1856, čís. 7775/504.